

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

ממורינו ראש הישיבה הגאון ר' ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

"מכאן ואילך יערב לכם"

דברי חיזוק להתמדה ודביקות בתורה

מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכו', שאין הכוונה שמכאן ואילך לא יהיו לו את כל הדברים הבטלים אלא שזה לא יהיה אצלו 'עול', כאשר הוא יהיה נתון תחת עול התורה שום דבר אחר לא יתפוס אצלו מקום ולא יהיה לו שיוך רק התורה הזאת.

ובענין זה מספרים, שפעם הציע הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל לפני מרן הגר"ח זצ"ל דבר תורה ששמע מרב חסידי אחד, ואמר לו הגר"ח שאמנם אין הפירוש לאמיתתה של תורה ואין זה הפשט בפסוק, אך מכל מקום תוכן הדברים הוא אמת ויציב. וכך היה דבר הפירוש, שהפסוק אומר "ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם", והיינו שלעיתים האדם חש שאין לו יכולת לשתות ממימי התורה כי מרים הם לו ואין לו בהם חשק ותענוג, ועל כך אומרת התורה "ויורה ה' עץ" - ה' נותן לך עצה, והיא - "וישליך אל המים", להשליך את עצמו לתוך התורה"ק, ואז מיד יהיה "וימתקו המים" - התורה תהיה בפיו כדבש מתוק.

ואכן כך אבותינו סיפרו לנו וכך ראינו בעינינו אצל כל גדולי ישראל, ששום דבר כל שהוא לא תפס מקום במוחם מלבד בתורה, ולכן אהבה אהבה עזה והיו מתלהטים אחריה.

וזכורני שמרן הגר"מ שך זצ"ל היה תמיד אומר בשפתיים דולקות (ועל כל פנים אני שמעתי זאת מפיו לפחות שלשה פעמים). "הנה עוד מעט אני הולך למות, ואז בשמיים אפגוש את רבי עקיבא, ואני אשאל אותו שם את כל קושייתי והוא יענה לי תשובות על כולן אחת לאחת", וזה היה לו אחד טוב בחייו, אבל המחשבה הזאת על רבי עקיבא עודדה אותו... פעם התבטא על כך שרוצה למות מתוך הגמרא, לא מתוך שום דבר אלא רק מתוך הווית אביו ורבא, תוך כדי זה לעזוב את העולם (ואכן אאמור"ר הגאון זצ"ל זכה לזאת, למות מתוך הגמרא).

בימי האחרונים של אאמור"ר זצ"ל הוא שכב בבית החולים מחוסר הכרה, ויעצו לנו הרופאים להשמיע באוזניו מוזיקה האהובה עליו, ואנו לא ידענו את נפשנו - מוזיקה מאן דכר שמיא אצל אבא... ואני נכנסתי אל החדר פנימה ופתחתי מנשיות טהורות והתחלתי ללמוד באותו הניגון של אבא שבו היה לומד, וכעבור כמעט רגע תוך כדי שהייתי שקוע בלימודי נזעקה האחות אל החדר ואמרה שהמוניטור מצפצץ והגרפים מטפסים אל על, מי גרם לדבר הזה, ואילו אני המשכתי בשלי וכן המשיך הדבר כשעה ומחצה עד שסגרתי את הספר, ובאותו הרגע שיצאתי מיד חזר המוניטור למצבו הקודם. זו המנגינה שהוא אהב...

בלי יראת שמיים א"א לזכות לתורה

מטרת המצוות היא להתיישר ולהיטהר כדי שעל ידי כך יזכה האדם לקרבת ה' ולתורה, ואם האדם לא יהיה ישר הוא לא יוכל לזכות לתורה, כל האומר אין לי אלא תורה אפי' תורה אין לו. ומרן הגר"מ זצ"ל חוזר ואומר **שבלי יראת שמיים אי אפשר לזכות לתורה**, ואמר פעם שלא הכיר מעודו ולו תלמיד חכם אחד שאין בו יראת שמיים (וילדות היתה בי ושאלתי דהאיכא פלוני, והוא השיב לי שאדרבה, משם ראייה...).

ובאמת לא משנה כלל כמה יהיה האדם עקום, כל עוד שלא יהיה ישר לגמרי לא תוכל התורה להכנס בו, שהרי פיקודי ה' ישרים, ודבר ישר לא יכול להיכנס לתוך דבר עקום גם אם הלה יהיה עקום רק במקצת. וכל ההבדל הוא כמה מאמצים צריך האדם להשקיע כדי ליישר את עצמו ולעשות מעצמו כלי קיבול לתורה לשכון בתוכו, שכלל שהוא יתר ישר כך יוכל ביתר קלות להתחבר אל התורה. ועל האדם להכיר בכך שהתורה היא תכלית החיים ובין כה וכה זאת היא מטרת חייו, לכן הוא נברא ועל כרחו הוא עתיד ליתן דין וחשבון, ואם כן מה לו לבזבז את חייו ולהשקיע את ראשו בהבלים בשעה שמוטל עליו להתעלות לעלות למעלה. והדבר ברור שכל הכוחות שניתנו לאדם, כל הכשרונות וכל הכישורים שיש בו, לא יתנו לו כדי לעסוק על ידם בהבלי עולם אלא כדי לעסוק בתורת ה', ואם כן הכיצד יוכל לשנות את המטרה שממילא נברא אליה ולשנותה מיעודה. ויעניין במשנ"ב (סי' תרכ"ב סק"ז) שביאר שמהאי טעמא מפטירים ביום הכיפורים בספר יונה, ללמדנו שאי אפשר לברוח מאיתו ית', ואחרי שנגזר על האדם שנשלח לזה העולם עבור התפקיד שניתן לו אין שום יכולת בידו להמלט מהמוטל עליו, "ובעל כרחו יוכרח לתקן, ואם כן למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות ולחזור עוד הפעם".

פרק א' משנה ב'. "הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".

קב"ה ואורייתא וישראל - חד

רבינו יונה כתב שלא יתכן ש"העולם עומד" היינו כפי הפשטות - שקיום העולם הוא על ידי שלושת דברים אלו, שהרי במשנה לקמן נאמר שהעולם עומד על דברים אחרים, על האמת ועל הדין ועל השלום, ועל כרחך שכונת התנא היא מה **המטרה** שעבודה נברא העולם, "רצונו לומר שנברא העולם בשבילם מפני שהם רצון הקדוש ברוך הוא, ר"ל שנברא העולם בשביל בריותיו שעתידין להיות רצון לפניו על ידי עשיית אלה הדברים, ואלו השלושה הם עמוד גדול שבשבילם יגיעו לכל הדברים שאמרו חז"ל שהעולם עומד בשבילם".

וביאור הדברים, שאמנם הקב"ה ציוונו במצוות חוקים ומשפטים, אך כל אלו הם רק כדי שהבריות יגיעו עי"ז לתענוג האמיתי שהוא קרבת ה', ובעוד שהמצוות הן אמצעי להגיע לכך - **התורה היא 'חיבור' עם הקב"ה בעצמו**.

וכך מפורש בירושלמי (פאה פ"ה ה"א) ש'כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה', ופירש בחזון איש שהכוונה היא שכל מצוותיה של תורה הם אמצעי למטרה שהיא התורה, שעל ידי קיום המצוות יש בכוח האדם להגיע לתורה שהיא מטרת העולם והיא רצונו ית'. והעומק בזה הוא שרצון הקב"ה הוא אין סופי ולמעלה מכל השגה, וכדי שהאדם יוכל להתחבר לרצונו הוא נתן לו דברים שיישרו אותו ויכינו אותו לקרבתו ית' ורצונו, וכאן בעולם הזה הם מתבטאים בשלושת הדברים - תורה ועבודה וגמ"ח, שהם המגלמים את עצם רצון הקב"ה, ובפרט התורה שהיא רצונו בעצמותו, וכלשון הנפה"ח דהוא ית' ורצונו חד, ועל ידי שהאדם מכין את עצמו כך הוא יכול להכיל את התורה ולהתחבר לרצון הקב"ה.

והוא שאחז"ל דקב"ה וישראל ואורייתא חד, **ישראל נהיים חד עם קב"ה כשהם יתבין ועסקין באורייתא**. דהתורה היא החוט המקשר בין ישראל לקב"ה להתאחד עם רצונו. וזוהי כל מטרת המצוות, שהאדם יתיישר וכן יגיע לרצונו ית', וכלשון הרמב"ם בסוף הל' תמורה "ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים".

ובאמת התורה היא דבר אין סופי למעלה מכל גבול ומידה, ואי' שלעתיד לבוא אין בגן עדן לא אכילת אלה רק צדיקים יושבים ועוסקים בתורה לנצח נצחים, מה יש להם ללמוד שם כ"כ הרבה? אך התורה היא רצונו ית' וכשם שהוא ית' לא יכילהו רעיון כך תורתו היא תורת אין קץ, ויש בכוח האדם להזדקק וללמוד את תורתו ובכך להיות שייך לרצונו.

ובמדרש (שמות רבה ל"ג, א') אמרו 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, מכרתי לכם התורה כביכול נמכרתי עמה', **ומבואר בזה שהתורה היא עד כדי כך חלק בלתי נפרד מרצון מלכו של עולם**, שכאשר נתנה לעמו ישראל כביכול נמכר עמה, ולכן תורתי אל תעזובו.

ונמצינו למדים שכיון שהתורה היא הדבר הגבוה ביותר ורצונו של מלך לכן היא העולם הבא והתענוג הגדול ביותר, עין לא ראתה אלוקים וזולתן ייעשה למחכה לו, כי אין לך תענוג גדול מאשר חיבור הנשמה לצור מחצבתה להתקשר לרצון הקב"ה ולעסוק בתורתו.

וברמב"ם בפיה"מ ביאר שה'עטרותיהם בראשיהם' שיהיו לצדיקים לעתיד לבוא - אינם כתרם שילבשו מעל הראש (דא"כ היה נאמר 'ועטרותיהם על ראשיהם') בעלמא, אלא הם עטרות **שבתוך** ראשיהם, ההשגות שהשיגו בחכמת התורה ומה שזכו להכניס לתוך ראשם, וזה גופא יהיה התענוג.

כל ההתחלות קשות - מכאן ואילך יערב לכם

ומה שאנו לא תמיד מרגישים את גודל התענוג הוא משום **שאנחנו מטמטמים את מוחנו בכל מיני הבלי העולם ועניינים אחרים שלא מאפשרים לתורה לשכון בתוכנו**, ואם באמת היינו שקועים אך ורק בתורה בלי שום ענין אחר שיטריד את ראשנו אין ספק שכבר בזה העולם היינו חשים תענוג אין קץ, וכמו כל גדולי ישראל בכל הדורות כולם.

ולכן אמרו שכל ההתחלות קשות אבל מכאן ואילך יערב לכם, כי בתחילה ראש האדם מלא בשטויות ויש לו קושי להתחבר למתיקות התורה, אבל מכאן ואילך כאשר כבר השליך עצמו לתוך התורה הוא מתחבר אליה ומגלה את טעמה הערב. ועל זה אמרו שכל המקבל על עצמו עול תורה

תפנה, וזו הצורה לעסוק בתורה. והשבוע שמעתי מגברא רבא שבהיותו אברך צעיר עבר לגור בירושלים ועלה תיכף אצל מרן הגר"ח שמואלביץ, והוא היה עסוק בתלמודו ושאלו - "אברך מה מעשיך", והוא ענה לו שעדיין הוא צריך להתארגן ולהתיישב, אך הגר"ח אמר לו שצריכים מיד להתחיל ללמוד, הוא מעולם עדיין לא התארגן...

הרי לנו כפי דברינו האמורים, שכשהאדם מטיל על עצמו עול תורה כחמור למשא אין לו כל דבר אחר שתופס אצלו מקום, וכך בגלל הכל ולמרות הכל, כאשר בתורתו יהגה יומם ולילה הוא זוכה לכי אם בתורת ה' חפצו.

שב. "ועל העבודה".

מהות התפילה - להכיר ש'אין עוד מלבדו'

ואותו הדבר הוא בתפילה. מהות התפילה היא לא להציל את הילד מידי הרופא, אלא לעשות שהוא כלל לא יצטרך טיפול. הקב"ה יודע כל מעשי בני אדם, אוהב אותם ומרחם עליהם ואינו זקוק לתפילות, וכל מטרת התפילה היא שאנו מצידנו ניצור קשר עם בורא העולם, להכיר שהוא לבדו הוא והוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים. הקב"ה הוא גם 'בורא' וגם 'מנהיג', הוא לא רק ברא את העולם אלא גם מנהיג אותו, ולא זו בלבד אלא שהוא יודע מה נעשה בו על כל צעד ושעל, 'עשה ועושה ויעשה לכל המעשים', והתפילה נועדה להשריש זאת בלב האדם, שיכיר שהכל הוא מאיתו ית', ואין דבר שלא נעשה מידו הפתוחה.

ומשום כך נקראת התפילה עבודה ולכן אין בית הכנסת נועד בשביל העם, כי אכן מטרת התפילה היא לא להשיג את הצרכים הפרטיים, שהרי אותם הקב"ה יכול להביא לנו גם לולי התפילה, וכל מטרתה היא רק ליצור בקרבנו את ההכרה שהוא מנהל את העולם והוא משביע לכל חיי צדק, והכרה זו היא הסיבה בעצמה שמחמתה הקב"ה יספק את צרכינו, ולכן הדבר מגיע בעקבות התפילה.

וזאת היא ההבנה שעל כל אחד להשריש בעצמו, שאמנם יש חובת השתדלות ומגזירת שמיים היא שהאדם יצטרך להשיג את הדברים על ידי מעשיו (וכפי שלמד זאת הספרי מהפסוק "וברכך ה' אלוך בכל מעשי ידיך אשר תעשה"), אולם בסופו של דבר הכל מגיע מיד הקב"ה באופן מחושב ומדוקדק כפי מה שראוי לאדם.

וזכרנו מעשה ביהודי שהיה מסובל ביסורים באופן נורא ממש היוצא מגדר הרגיל (בעיקר מיוצאי חלציו), ובא לפני מרן הקהילות יעקב זצ"ל ונפשו בשאלתו לדעת מה זה ועל מה זה, ובפרט שכולם ניחמוהו שבהכרח יש כאן עניני נשמות וכו', אולם הקב"ה אמר לו שעליו לדעת שאין זה מחמת מעשיו הטובים. כי אין שום דבר שבא לו סתם, הכל בחשבון מדוקדק מלמעלה, מעשיך יקרבון ומעשיך ירחקון.

ואם אכן האדם ישריש בנפשו שהכל מלמעלה לא יהיה לו שום דאגה ושום פחד אלא הוא יידע תמיד שהתפילה היא מטה עוז בידו והכל תלוי כמה הוא יבקש ואין תפלל, שהרי הקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, אצלו שום דבר אינו תלוי בכך שכן היה כבר קודם וכל רגע ורגע הוא משפיע שפע חדש של חיים, ואם כן גם אם ברגע זה לא טוב לאדם והוא אינו יודע מה יהיה הרי ברגע הבא הכל יכול להשתנות, וכל מה שהוא צריך לעשות הוא רק לפנות לבורא כל עולמים שהכוח בידו להפוך את הקערה כולה על פיה.

וחלילה וחס הדבר דומה לחיה הניצודה ברשת הציידים, שבתחילה אין מצבה נורא כל כך אבל היא מרוב פחד ואימה מנסה להיחלץ בכוח וזה רק מגרע את מצבה וגורם לה להסתבך עוד יותר ברשת, וכן הוא מי שנופל ביצרו שבמקום לעמוד במקומו ולדעת את המטרה הוא מנסה להמשיך בכוח וכן נופל עוד יותר.

וצריכים אנו לדעת שאם לא עכשיו אימתי, מוכרחים לפנות את הראש מכל עניני ההבלים, וכך פירש בעל החידושי הרי"ם, אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה, שמא הקב"ה חפץ בכך שתעסוק בתורה דוקא מתוך 'לא

רבינו יונה הביא שמיום שחרב בית המקדש התפילה עומדת במקום העבודה והרי היא חשובה כעולה וכקרבן, וכמאמרם ז"ל איזוהי עבודה שבלב היא אומר זו תפילה.

אכן לכאורה יש להבין בעיקר הדבר מדוע תפילה נקראת 'עבודה', הרי בפשטות התפילה היא רק בקשת צרכים של האדם מאת בוראו - חכמה, רפואה פרנסה וכל כיוצא בזה, וכשהאדם מתפלל מטרתו היא לצורך עצמו, להשיג על ידי תפילתו את מבוקשו שעליו הוא מתפלל, ואם כן לכאורה לא עבודת ה' יש כאן אלא אדרבה, עבודת האדם עבור עצמו, ומפני מה עבודה זו נקראת 'עבודה', שנחשבת עבודה לגבוהה כמו הקרבנות.

ומצינו בגמ' בשבת (לב). "תניא רבי ישמעאל בן אלעזר אומר בעוון שני דברים עמי הארצות מתים - על שקורין לארון הקודש ארנא, ועל שקורין לבית הכנסת בית עם", וכתב שם המהרש"א שבשלמא כשאומרים 'בית הכנסת' בסתם לא מפרשים על שם מי הוא נקרא 'כנסת', והמובן האמיתי הוא שעם ישראל מתכנסים שם יחד עם הקב"ה, אבל כשאומרים 'בית עם' הרי בהכרח המובן הוא שהמקום נועד לצורכי העם, ומחמת כן מתים עמי הארצות שאומרים כן.

וגם דבר זה צריך הסבר, וכי בית הכנסת באמת לא נועד לצורכי העם, הרי כל מה שמגיעים להתפלל שם הוא כדי לבקש את הצרכים של כל אחד ואחד, ואין לך צורכי העם גדול מזה.

ובכלל יש לשאול על עצם מהות התפילה, הרי הקב"ה הוא המרחם על האדם יותר מכל מרחם, וכל צרה וצוקה שהוא מביא על האדם אין זה אלא מתוך אהבה, לטוב לו באחריותו, רק שאנו לא תמיד יודעים דרכי ה' ולא מבינים מהי הטובה שיש כאן. ואם כן יש להבין, מה שייך להתפלל שהקב"ה ירחם עלינו ויציל אותנו וכו', הלא אם הקב"ה הביא לנו את המצב הקיים בעל כרחך שזה הדבר הטוב לנו ביותר, ועדיף שנישאר באותו מצב.

ובענין זה נודע המשל שהמשיל הגר"י לינשטיין זצ"ל (ואומר אותו כפי ששמעתי מפיו), שהתפילה דומה כביכול לאם שבאה עם בנה לקבל טיפול אצל הרופא, והטיפול מכאיב לילד והוא חושב שהרופא הוא אדם רשע שרוצה להציק לו ולהכאיב לו, ובטוח לעצמו שלפחות אמו האוהבת ודאי תרחם עליו ותציל אותו מידי הרופא. והנה לא זו בלבד שהאם אינה לוקחת אותו, אלא אחזת בידו היטב שלא יזוז ולא יילך... אבל הילד לא מבין שכל מה שהאמא עושה לו כן זהו מתוך רחמנות ואהבה שיקבל את הטיפול שהוא נצרך אליו, ואדרבה אם האמא תתן לו ללכת כרצונו היא תעשה בזה מעשה אכזריות.

"סייג לחכמה שתיקה"

דברים שנאמרו עם התחלת לימוד מסכת קידושין בישיה"ק

הבסיסיים של טומאה וטהרה, איך כותבים 'מת', אז מה יש לדון קודם שלומדים?

אנו מתחילים כעת בס"ד בלימוד מסכת קידושין. אם מתחילים מיד בחקירות ודיונים מהי בדיוק 'אישות' והיאך היא פועלת עוד קודם שיודעים מה כתוב במשנה - מה יצא לנו מלימוד כזה, לעת"ל כשישאלו אותנו איך מתחילה מסכת קידושין, מה נענה, שאישות זה לא קניין? בפניב' כשהתחלנו קידושין הסוגיא הראשונה היתה שו"כ.

הדרך היחידה להגיע לחכמה היא דבר ראשון להקשיב. לשמוע מה אומרים החכמים, ורק אח"כ להמשיך ולהתחכם. ואת אותם חכמים אין צורך לחפש ברחבי תבל ובכל מיני ספרים, הם נמצאים אצלנו בגמרא, אביי ורבא, רבינא ורב אשי. הם אומרים לנו את דבריהם ואנו צריכים רק לשנות ולשמוע. לאחמ"כ נוכל להעמיק בדבריהם, אך לא להכניס את הסברות שלנו כביכול לזה הם כיוונו. רק כך נשיג את החכמה.

וזכרנו שבבחרותי הצעתי לפני מו"ר מרן הגרא"מ שך פשט שעלה במוחי בדברי הרמב"ם, וכששמע זאת הגרא"מ אמר לי (באידיש) -מדוע אתה אומר את הסברא שלך ולוקח את הרמב"ם אליה כקרבן, קח נא את דברי הרמב"ם, ואילו את הסברא שלך תעלה כקרבן...

במשנה לק' (פ"ג מ"ג) 'סייג לחכמה שתיקה'. ורבינו יונה כתב בזה יסוד גדול, וז"ל 'שהשתיקה מביאה לידי חכמה. כיצד, שאינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה, כי הלומד לפני רבו ורואה סברא אחת בהלכה, אל יחשוב מיד כי היא האמיתית, ולא ירצה לאומרה בטרם יסיים רבו מלדבר, שאם לא יעשה כן יפסיד מה שיאמר רבו, ולא ידע הסברות מן החכמים הקדמונים, כי לבו נע ונד מלהודיע דעתו. וגם כי סברתו לא תוכל להיות מכוונת כל כך עד ישמע מה אמרו הראשונים, וישקול במאזני שכלו אי זו תכשר זו או זו. על כן השתיקה לתלמיד לפני הרב והגדול ממנו בחכמה, סייג לחכמה".

וכבר הפסוק במשלי (כ"ט י"א) אומר "כל רוחו יוציא כסיל", שהכסיל ממחר לומר מיד את מה שהוא חושב ולהוציא כל מחשבה שעולה בראשו. וזה מלמד על גודל כסילותו, שהוא חושב שכל הסברות שלו נכונות ואמיתיות למרות שאין להן מקור והן בנויות על מגדלים הפורחים, משא"כ החכם לומד קודם כל את מה שכתוב ורק אח"כ מסביר את הדברים.

ומעשים שבכל יום הם, יש שמתחילים לעסוק לראשונה בענייני אהלות, וכבר חוקרים מהי בדיוק 'טומאת מת'. הרי הם עוד לא יודעים את הדינים